

Senior i Rodzina

Aksjologia, pomoc, wsparcie

Rozprawy i Monografie

Tom XXIII

Rok 2018

Senior i Rodzina

Aksjologia, pomoc, wsparcie

redakcja naukowa
ks. dr Józef Młyński

Instytut Papieża Jana Pawła II

Warszawa 2018

Redaktor naczelny
ks. dr hab. Zdzisław Struzik, prof. UKSW

Redaktor naukowy
ks. dr Józef Młyński

Recenzenci
ks. dr hab. Andrzej Najda, prof. UKSW
dr Jozef Žuffa

Redaktor prowadzący
Marta Świerczek

Redakcja tekstów w języku polskim
dr Aneta Buczyńska

Korekta
Katarina Synaková
Marta Świerczek

Opracowanie graficzne i skład, okładka
Łukasz Jankowski /YENEK DTP STUDIO/

Fotografia na okładce
Jan Karczewski

Druk
Drukarnia Wydawnictwa Arka

©Copyright by Instytut Papieża Jana Pawła II
Warszawa 2018

ISBN 978-83-65198-42-6
ISSN 2450-5218

Instytut Papieża Jana Pawła II
ul. Księdza Prymasa Augusta Hlonda 1
02-972 Warszawa
tel. +48 22 213 11 90; fax +48 22 213 11 92
instytut@ipjp2.pl, www.jpjp2.pl

SPIS TREŚCI

KS. ZDZISŁAW STRUZIŁ, KS. JÓZEF MŁYŃSKI <i>Wstęp</i>	7
KS. ZDZISŁAW STRUZIŁ, KS. JÓZEF MŁYŃSKI <i>Introduction</i>	11
KS. LADISLAV CSONTOS SJ <i>Profamily – Nie je dobre byť človekovi samotnému</i>	15
KS. BOHDAN TYMCHYSHYN <i>The Concept of the Long-Lived life – Where and How to Find It?</i>	31
JANKA MARKOVÁ <i>Faktory ovplyvňujúce kvalitu života seniorov umiestnených v zariadeniach sociálnych služieb</i>	39
MÁRIA DÁVIDEKOVÁ <i>Voľnočasové aktivity v kontexte sociálnej starostlivosti o seniorov</i>	51
MÁRIA ŠMIDOVÁ <i>Príprava na prácu dobrovoľníka v hospicoch – Situácia na slovensku</i>	61
RENÁTA JAMBOROVÁ <i>Komunitné centrum a služby pre seniorov</i>	75
KS. JÓZEF MŁYŃSKI, KS. ROMAN GAWLIK <i>Formy wsparcia i pomocy seniorom w Górnej Austrii</i>	87
NATALIA WOJAK <i>Seniorzy w obliczu wyzwań współczesności – Od kryzysowości do suicydalności</i>	105
THOMAS ECHTLER <i>Najważniejsza jest równowaga – TZI, jako model managementu w gospodarce zasobami społecznymi</i>	123
JOLANTA ŁODZIŃSKA <i>Organizuoto nusikalstamumo priežastys</i>	137
KS. ZDZISŁAW STRUZIŁ <i>Wartość i godność osób starszych w rodzinie według nauczania Jana Pawła II</i>	149

TABLE OF CONTENTS

REV. ZDZISŁAW STRUZIŁ, REV. JÓZEŁ MŁYŃSKI <i>Wstęp</i>	7
REV. ZDZISŁAW STRUZIŁ, REV. JÓZEŁ MŁYŃSKI <i>Introduction</i>	11
REV. LADISLAV CSONTOS SJ <i>Profamily – It Is Not Good for the Man to Be Alone</i>	15
REV. BOHDAN TYMCHYSHYN <i>The Concept of the Long-Lived life – Where and How to Find It?</i>	31
JANKA MARKOVÁ <i>Factors Affecting the Quality of Life of Seniors Placed in Social Services Facilities</i>	39
MÁRIA DÁVIDEKOVÁ <i>Leisure Activities in the Context of Social Care of the Elderly</i>	51
MÁRIA ŠMIDOVÁ <i>Preparation of Volunteers for Service in Hospice – Situation in Slovakia</i>	61
RENÁTA JAMBOROVÁ <i>Community Centere and Services for Seniors</i>	75
REV. JÓZEŁ MŁYŃSKI, REV. ROMAN GAWLIK <i>Forms of Support and Help for Seniors in Górna Austria</i>	87
NATALIA WOJAK <i>Seniors in the Face the Challenges of the Contemporary – From Emergencies to Suicides</i>	105
THOMAS ECHTLER <i>Blance Is the Most Important – TZI as a Mamagement Model in the Economy of Social Resources</i>	123
JOLANTA ŁODZIŃSKA <i>The Causes of Organized Crime</i>	137
REV. ZDZISŁAW STRUZIŁ <i>Value and Dignity of Elderly People in a Family in the Teachings of John Paul II</i>	149

KS. DR HAB. ZDZISŁAW STRUZIŁ, PROF. UKSW
UNIwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Polska
Instytut Papieża Jana Pawła II

WARTOŚĆ I GODNOŚĆ OSÓB STARSZYCH W RODZINIE WEDŁUG NAUCZANIA JANA PAWŁA II¹

VALUE AND DIGNITY OF ELDERLY PEOPLE IN A FAMILY IN THE TEACHINGS OF JOHN PAUL II

ABSTRAKT

Wartości i godność rodziny trwa sama w sobie. Każda rodzina, a w niej każdy: osoba dorosła i nowonarodzony człowiek, posiadają tę samą godność i wartość. Są przeznaczeni do wielkiego dzieła, którym jest życie. Naturalną wartością każdego człowieka jest życie. To życie jest procesem trwania w moralnym środowisku dobra i miłości, w środowisku wzajemnej służby. Życie jest „dramatem” w pozytywnym znaczeniu, bo jest nadzieją na doznawanie i przeżywanie dóbr materialnych i duchowych. Doświadczenie każdej osoby w wieku dojrzałym wskazuje na wielkie znaczenie i wartość życia, jako takiego. Ta szczególna rola przypisana jest w rodzinie wszystkim osobom, a szczególnie seniorom.

SŁOWA KLUCZOWE

starość, senior, rodzina, godność, wartość, wychowanie, życie

ABSTRACT

Values and dignity of a family is its inherent component. Each family and every family member, whether an adult or a newborn, have the same dignity and worthiness. They are predestined for grand creation, for life. Life is natural value for all people. Life is a process of maintaining persistence in moral environment of love and goodness, in the environment

---

¹ Tekst pierwotnie został opublikowany w: Z. Struzik, *Wartość i godność rodziny w nauczaniu Jana Pawła II. Zeszyt o Bożej Opatrzności* nr 5, Warszawa 2017.

of mutual help. Life is a positive “drama”, as it gives hope to experience and feel material and spiritual goods. Experience of mature people indicates that life itself is hugely important and valuable. This particular role is attributed to all persons in the family, seniors included.

KEY WORDS

oldness, senior, family, dignity, value, education, life

WPROWADZENIE

Naturalną wartością każdego człowieka jest życie. Doświadczenie każdej osoby w wieku dojrzałym wskazuje na wielkie znaczenie i wartość życia, jako takiego. Życie ludzkie jest procesem biologicznym, psychologicznym i duchowym. Dramat człowieka od poczęcia do naturalnej śmierci rozgrywa się w dwóch wymiarach: materialnym (biologicznym i chemicznym) oraz duchowym.

Akceptacja ciała i duszy mówi nam o jedności i godności osoby, która realizuje się, trwa, żyje i spełnia się poprzez własne czyny².

1. WARTOŚĆ ŻYCIA

Celem poniższych rozważań jest ukazanie wartości, jakie może przekazywać osoba starsza w rodzinie. Wobec współczesnych zagrożeń, które pochodzą z filozofii postmodernistycznej³, należy upowszechniać tezę o godności człowieka, w całym wymiarze czasowym jego życia. Kierunki myślenia, które negują wartość podeszłego wieku, nawet w formie dyskusji parlamentarnych, są niebezpieczną drogą prowadzącą do *cywilizacji śmierci*⁴, co oznacza uprzedmiotowienie czło-

² Jan Paweł II (Karol Wojtyła), *Persona e atto*, Rusconi Liberi, Roma 1999, s. 188-189.

³ Filozofa postmodernizmu poddaje w wątpliwość wszelkie systemy wartości oraz kanony kulturowe. Zachęca do odrzucenia wszelkich struktur i wzorców społecznych. Według jego przedstawicieli prawda jest raczej wytwarzana niż odkrywana. Charakteryzuje go upadek autorytetów oraz relatywizm wartości. Zob. K. Wilkoszewska, *Wariacje na postmodernizm*, Warszawa 2008.

⁴ „Cywilizacja śmierci” to termin wprowadzony przez Jana Pawła II, który skonfrontował go z określeniem Pawła VI „cywilizacja miłości”. Odzwierciedla taki stosunek do życia, w którym bardziej lub mniej świadomie odrzuca się Boga. Charakteryzuje ją odejście od wartości rodziny, brak szacunku do życia w wymiarach moralnych, społecznych, ekonomicznych, aprobata dla relatywizmu moralnego, propagowanie utylitaryzmu i hedonizmu. Nauczanie Jana Pawła II wielokrotnie naznaczone było troską o zapobieganie efektom „cywilizacji śmierci”. Dokumenty, w których najwięcej uwagi poświęca temu zagadnieniu to encykliki: *Veritatis splendor* i *Evangelium vitae*. „Kto poddaje się oddziaływaniu tej atmosfery łatwo może znaleźć się w zamkniętym kole, które wciąga go niczym straszliwy wir: tracąc wrażliwość na Boga, traci się także wrażliwość na człowieka; z drugiej strony (...) prowadzi stopniowo do swoistego osłabienia zdolności odczuwania ożywczej i zbawczej obecności Boga”. Jan Paweł II, *Evangelium vitae*, 21.

wieka i postawienie go na poziomie rzeczy, którą po zużyciu można wyrzucić, zniszczyć, albo o niej zapomnieć. Spojrzenie ekonomiczne na człowieka, co on może dać społeczności, i na ile jest jej przydatny w starszym wieku, prowadzi do niebezpieczeństwa eutanazji.

Człowiek jest osobą społeczną⁵. Nieustannie realizuje się w grupie społecznej, stara się służyć każdej grupie społecznej stosownie do swojego wieku, wykształcenia, zdolności i możliwości fizycznych. Ograniczenia fizyczne w starszym wieku nie powinny wpływać na jakość takiej służby, którą można określić, jako nieustanny dar⁶ z siebie dla innych. Dar z siebie trwa przez całe życie, w dzieciństwie, w wieku dojrzałym, a także w wieku starszym. Bowiern tego „daru z siebie” nie da się podzielić, on jest całościowy. W każdym wieku dar życia przybiera różnorodne formy, ma różne wartości i znaczenie dla obdarowywanych. Dopiero po zakończeniu życia można ocenić, jakie dany człowiek wniósł bogactwo, oryginalność i niepowtarzalność do własnej rodziny.

2. WSPÓŁPRACA MIĘDZYPOKOLENIOWA

Współpraca międzypokoleniowa następuje poprzez związki krwi. W prawie kanonicznym mówimy o stopniu pokrewieństwa⁷ w liniach prostych i liniach bocznych. Związki krwi są najsilniejszymi powiązaniem międzypokoleniowymi, każdy widzi w nich swoich poprzedników w historii życia, a także spodziewa się swoich następców. Najstarsze pokolenia ludzkości opierały swoją dominację na zasadach nepotyzmu; zdobywano władzę, kształtowano zależności polityczne, głównie dla dobra spokrewnionej grupy społecznej⁸.

Pomimo licznych i prawie nieustających konfliktów międzyludzkich, prowadzących do wojen i zniszczenia, udawało się przenosić, na drodze dziedziczenia

⁵ Istota społeczna – określenie człowieka jako społecznego indywiduum, ukształtowanego przez społeczeństwo w procesie socjalizacji. W społeczeństwie realizuje swoje podstawowe potrzeby m.in. bezpieczeństwa, przynależności, szacunku, samorealizacji i rozwoju. Dzięki interakcjom społecznym (wzajemnym oddziaływaniu na siebie jednostek społecznych, najczęściej przy użyciu języka i innych kodów kulturowych) kształtuje się osobowość i tożsamość jednostki.

⁶ W nauczaniu Jana Pawła II pojęcie „daru” stosowane jest bardzo często do relacji miłości w małżeństwie i rodzinie. Miłość to nie tyle zaspokojenie własnych pragnień, ale pragnienie dobra umiłowanej osoby – właśnie „bezinteresowny dar z siebie”. Kategoria miłości wiąże się z niezaspokojonym darem, jaki człowiek otrzymał od Stwórcy z zadaniem dzielenia się tym darem z innymi. Zob. Jan Paweł II, *Veritatis splendor*, 13.

⁷ Kodeks Prawa Kanonicznego 108, 109, 110.

⁸ Współcześnie mamy do czynienia z wieloma państwami opartymi na spokrewnionych z sobą grupach klanowych. Do takich państw należą: Korea Północna, Wenezuela, Kuba, Pakistan, Irak, Zjednoczone Emiraty Arabskie, Japonia. W poprzednich dekadach do takich państw należała Libia, z przywódcą Kadafim (1969–2011) na czele.

wartości najważniejsze niezbędne do przetrwania i rozwoju. Starsze pokolenie zawsze starało się przekazywać pokoleniu młodszemu zdobyte wartości materialne, ale także duchowe, w kategoriach: godności, wolności, sprawiedliwości, prawdy, miłości i solidarności. O tych właśnie wartościach moralnych mówił i nauczał Jan Paweł II.

3. DZIAŁALNOŚĆ EDUKACYJNO-WYCHOWAWCZA POKOLENIA STARSZEGO WOBEC POKOLENIA MŁODSZEGO

Do najważniejszych wartości, przekazywanych i praktykowanych przez osoby starsze w rodzinie, odniósł się Jan Paweł II w dokumentach: List *Do moich Braci i Sióstr – ludzi w podeszłym wieku* (1.10.1999) oraz adhortacja *Familiaris consortio* (22.11.1981).

Osoby starsze należą do *komunii osób* we własnej rodzinie, a przez nią tworzą rzeczywistość większej społeczności, aż do narodu włącznie. Wobec współczesnej globalizacji każdy człowiek jest obywatelem całego świata. Ta komunია osób to związek krwi, czyli pochodzenia, związek narodu i kultury wyrażanej szczególnie poprzez własny język. „Nikt nie rodzi się sam i nie umiera sam” – podpowiada Pismo Święte (Rz 14,7-12). Komunია osób trwa nieustannie, bo taka jest natura stworzenia. W tę wspólnotę włączone są nie tylko wartości pozytywne, niosące rozwój i nadzieję na przyszłość, ale także poniesione ofiary, aby wartości trwały. „Są to cierpienia, niemoc, ograniczenia, pokonywania trudności fizycznych i umysłowych”⁹.

W dalszej wykładni Jan Paweł II odnosi się „do posłannictwa wartości i inspiratora mądrości dla młodych”¹⁰. Takie posłannictwo oraz przyjmowanie go przez młode pokolenie świadczy o pokoleniowej mądrości, zdobywanej wysiłkiem, cierpieniem i doświadczeniem, ofiarowanym w atmosferze wzajemnej miłości. W takiej postawie zamyka się naturalna potrzeba zrozumienia siebie samego i umieszczenia własnej osobowości w kontekście historycznego trwania, odnawiania się naturalnego i poczucia niezniszczalnego moralnie i duchowo łańcucha rodziny, rodu, narodu, państwa i człowieczeństwa.

Współczesne społeczeństwa, szczególnie europejskie i w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej oraz Kanady, starają się ze względów industrialnych (wpływ medycyny, opieki socjalnej, kultury rodziny podstawowej), a także ze względów egoistycznych wprowadzać rozdział życia starszego pokolenia z młodszym. W ten sposób następuje bolesne rozdzielanie związków naturalnych, niosących wiele smutku, cierpienia i samotności, na korzyść tzw. niezależności.

⁹ Jan Paweł II, adh. *Familiaris consortio*, 27.

¹⁰ Tamże, 27.

Takie działanie „zaprzecza tym samym ciągłości i przydatności doświadczenia człowieka na każdym z etapów jego życia” (FG 27) – stwierdza papież Jan Paweł II.

Ta wprowadzana izolacja pozbawia starszych, a także młodszych poczucia bezpieczeństwa, niezbędnego w każdym żywym stworzeniu, a szczególnie u dzieci i ludzi starszych, zależnych od obecności i pomocy ludzi dojrzałych i samowystarczalnych. To poczucie bezpieczeństwa, a także poczucie bycia potrzebnym, a nawet niezastąpionym, nadaje życiu indywidualnemu sens i perspektywę działania. Jan Paweł II zaznaczył: „Obydwu stronom relacja taka daje poczucie bezpieczeństwa, uczy troski i odpowiedzialności za drugą osobę w różnych aspektach i wariantach sytuacyjnych” (zob. FC 27).

4. LIST OJCA ŚWIĘTEGO JANA PAWEŁA II DO MOICH BRACI I SIÓSTR – LUDZI W STARSZYM WIEKU¹¹

List do ludzi w starszym wieku Jan Paweł II napisał w 1999 roku, mając już 79 lat, co tłumaczy jego bogate doświadczenie życiowe i duszpasterskie, pełnił przecież funkcję kapłana, biskupa i papieża. W tym podeszłym wieku zdecydował się przekazać przesłanie do sióstr i braci będących w podobnym wieku.

Stało się tak dlatego, że podeszły wiek usprawiedliwiał dokonania bilansu życia, bez – jak to sam powiedział – „zbędnych emocji”. Emocje są wartością samą w sobie, nadają życiu barwę i radość z dokonywanych czynów, ale także mogą powodować działania porywcze, mało przemyślane. Starszy wiek uwalnia człowieka od zbyt wielu emocji, pozwala spojrzeć na działania i ich skutki z odpowiedniego doświadczonego dystansu. Ten dystans to upływający czas, doświadczenia własne i innych, zebrane w świadomości człowieka starszego. Wtedy „łatwiej oderwać myślenie od rzeczy materialnych i skoncentrować je na wartościach duchowych”¹² – mówił papież.

W przekazywaniu wartości duchowych zdobytych i praktykowanych w życiu, ludzie starsi mają radość i obowiązek przekazać młodszemu depozyt wiary, w którym jest nadzieja życia wiecznego. Jest to nadzieja na spotkanie się na zawsze wszystkich pokoleń ludzkich w Królestwie zbawionych w obliczu nieśmiertelnego Boga. Dar wiary, wartość wiary, jest przyjmowana przez młode pokolenie mocą własnej wolnej woli, ale wiara i przykład czynów, wynikających z wiary, która jest okazywana i przekazywana przez starsze pokolenie, jest największym doczesnym argumentem, i niemal dowodem, że należy Boga poznać i Go ukochać.

Starszy człowiek może już oceniać swoją wiarę i stwierdzać do czego ona go doprowadziła oraz jak przeprowadzi go przez tajemnicę śmierci. Właściwe

¹¹ Jan Paweł II, *List do moich Braci i Sióstr – ludzi w podeszłym wieku* (1.10.1999).

¹² Tamże.

przygotowanie do odejścia jest także przykładem i nauką dla młodych, jest wskazaniem, że życie człowieka ma zawsze własny koniec, niezależnie, kto i kiedy przychodzi na ten świat. Papież przypomina wskazanie Psalmu 90: „Naucz nas liczyć dni nasze, abyśmy osiągnęli mądrość serca” (Ps 90,12).

W każdym wieku doświadczamy swojej osobowości i potrafimy odczytać jej wartość. Uznajemy w ten sposób naturę stworzoną przez Boga, która w stworzeniu i w zbawieniu przewiduje odtwarzanie oblicza Boga. Zostaliśmy stworzeni na obraz Boga (por. Rdz 1,27), jesteśmy do Niego podobni oprócz grzechu (Hbr 4,15). Jan Paweł II podpowiada, że każdy wiek ma określone zalety „wiek ten musi więc mieć swoje zalety”. Przytacza postaci Zachariasza, Anny i Nikodema.

W wieku starszym każdy daje świadectwo słowem, przykładem i zachowaniem, o swoim życiu. Ukazuje, psychicznie i fizycznie, jak wykorzystał dany mu czas życia i jak rozwinął dane mu zdolności i talenty (por. Mt 25,22). Najważniejszym darem od Boga jest życie. Natomiast, ocenie sprawiedliwości ludzkiej i Boskiej, podlega to, kto i jak postępował na rzecz Boga i bliźniego.

Dzięki wymianie pokoleń następuje postęp: intelektualny, duchowy i materialny. Człowiek się rozwija, doskonali się stosownie do warunków środowiska historycznego, industrialnego i naukowego. Każdy czas niesie ze sobą nowe idee i wartości; nowe spojrzenie na wartość życia, pracy, rozwoju, stosunków społecznych (lokalnych i globalnych). W tym rozwoju ponadczasowym wiek starszy pomaga przenosić wszelkie wartości poprzez „pamięć zbiorową”¹³.

Przez wiarę przenosimy objawioną nadzieję życia wiecznego. Taka perspektywa pozwala doceniać każdy wiek, każde zdarzenie, każdą decyzję i każde zachowanie. Dzięki odkupieniu mamy możliwość kontemplowania wszystkich lat naszego życia, bowiem każdy dany nam czas jest sposobnością do czynienia dobra, które w obliczu Boga jest nieśmiertelne.

Również ocena doczesności i wszystkich w niej wydarzeń w wieku starszym nabiera wartości. Ta ocena jest dojrzała, bo jest oparta na doświadczeniu, jest pozbawiona chęci działania spontanicznego i emocjonalnego.

Jan Paweł II przypomina także czwarte przykazanie Boże: „Czcij ojca swego i matkę swoją” (Wj 20,12; Mt 19,19). To przykazanie odnosi się do wszystkich osób w rodzinie, a pośrednio dotyczy każdej osoby starszej. To poszanowanie ma się przenosić z pokolenia na pokolenia, ma wynikać z przeświadczenia, że wszyscy jesteśmy spokrewnieni i duchowo zjednoczeni, jesteśmy dziećmi jednej natury i Jednego Boga. Papież wymienia trzy sposoby takiej czci i poszanowania: „akceptować ich obecność, pomagać im i doceniać ich zalety”¹⁴. Taka postawa ogarnia każdego starszego człowieka, dodaje mu sił do dalszego życia, nieraz bardzo trudnego i pełnego cierpienia, pozwala czuć się potrzebnym i niezastąpionym.

¹³ Jan Paweł II, *List do moich Braci i Sióstr – ludzi w podeszłym wieku* (1.10.1999).

¹⁴ Tamże, 12.

WARTOŚĆ I GODNOŚĆ OSÓB STARSZYCH...

W wieku starszym można prowadzić intensywną działalność społeczną, udzielać się dla wspólnego dobra, poświęcać własne życie dla innych. Do takiej postawy i odczuwania niezbędna jest akceptacja, a nawet miłość rodzinna i społeczna. Okazywanie zainteresowania, wdzięczności, miłości sprawia, że osobom starszym łatwiej jest przygotować się na odchodzenie z tego świata.

5. AKSJOLOGIA EDUKACYJNO-WYCHOWAWCZA RODZINY¹⁵

Aksjologia edukacyjno-wychowawcza w rodzinie dokonuje się we wzajemnej relacji wszystkich członków rodziny. Wszyscy jej członkowie podlegają procesowi wychowawczemu w całym środowisku życia, a więc na rodzinę ma wpływ: religia, polityka, gospodarka, ekonomia, historia danego środowiska, prawo, a nawet nowe kierunki polityczne i filozoficzne powstające na skutek nowych odkryć naukowych.

W zależności od stopnia pokrewieństwa i powinowactwa, a także godności rodzicielskiej i wieku nowego pokolenia, powstaje środowisko, wzajemnej edukacji i wychowania, oparte na miłości. Niestety, należy też zauważać patologiczne zachowania wychowawcze w rodzinach niepełnych, uzależnionych od alkoholu i narkotyków.

Te braki wychowawcze powinny być uzupełniane poprzez instytucje wspomagające rodzinę: Kościół, państwo, wychowanie w szkole oraz udział organizacji społecznych i pozarządowych.

5.1. GODNOŚĆ OJCOSTWA

Istnieje właściwa, oparta na miłości, więź pomiędzy dzieckiem a jego ojcem i dziadkiem¹⁶. Młody człowiek rozpoznaje i doświadcza opieki i edukacji ze strony starszego pokolenia¹⁷. Ojciec, a także dziadek jest największym autorytetem powstałym na skutek wieku i doświadczeń życiowych.

¹⁵ Zob. Z. Struzik, *Program wychowawczy oparty na wartościach według nauczania Jana Pawła II*, Warszawa 2010.

¹⁶ Do rodziców należy bowiem stworzenie takiej atmosfery rodzinnej, przepojonej miłością i szacunkiem dla „Boga i ludzi, która sprzyjałaby spójnemu, osobowemu i społecznemu wychowaniu dzieci. Dlatego rodzina jest pierwszą szkołą cnót społecznych potrzebnych każdemu społeczeństwu”. Sobór Watykański II, Deklaracja o Wychowaniu Chrześcijańskim *Gravissimum educationis*, 3.

¹⁷ Zob. Jan Paweł II, *Przyszłość idzie przez rodzinę*, red. M. Węclawski, Poznań 1983, s. 57; Jan Paweł II, FC 25; Łk 15,11-12; KKK 2214.

Godność ojca i dziadka trwa nieustannie, rozpoczyna się przy narodzeniu człowieka – dziecka i trwa aż do ich śmierci. Nawet posuwająca się starość i ostateczne odejście do *domu Ojca* jest wychowawcze, pozwala bowiem dojrzałe spojrzeć młodemu pokoleniu na biologiczny proces życia i sposoby właściwego wykorzystania wszystkich jego etapów.

W wielu wypadkach godność i obowiązki ojca przechodzą moralnie lub prawnie na dziadka, który z konieczności i z naturalnej miłości podejmuje się wychowywać opuszczone lub osierocone dzieci.

Starsze pokolenie w rodzinie ma za zadanie przekazywać tradycję rodzinną, opartą na historii życia osobistego i rodzinnego. Historia rodziny pełni funkcję wychowawczą. Pozwala również zachować ciągłość życia, daje ciągłość rodu, nazwiska, świadcząc o pochodzeniu, o przekazywanych wartościach, a nawet dziedziczeniu, pozwala także zrozumieć cechy i zdolności wrodzone.

Dla ludzi wierzących godność ojcowska, a także godność dziadka, bierze swój początek od godności Ojca Niebieskiego. Jego miłość do człowieka, stwórcza i bezpośrednia, wyraża się w darze przekazywania życia z pokolenia na pokolenie (por. Rdz 1,27-31; KKK 239 *Troskliwość ojcowska Boga*).

5.2. POKOLENIOWA GODNOŚĆ MACIERZYŃSTWA

Z godnością ojcostwa nierozzerwalnie łączy się godność macierzyńska¹⁸, która w rzeczywistości bardziej jest związana z miłością uczuciową i opiekuńczą. Niemniej jednak godność macierzyńska zawiera radość i szczęście z narodzenia dziecka i przekazania mu całego procesu opiekuńczego wraz z wychowaniem i edukacją.

Dziecko rozpoznaje godność swojej matki i godność wszystkich matek, również babci – jeśli żyje. Rozumie ono na czym polega trud i zadanie macierzyństwa. Babcie pomagają w tym trudzie we wszystkich kulturach zorganizowanych grup społecznych. W społeczeństwach, które zachowują głębokie więzi rodzinne obecność i znaczenie babci w rodzinie jest nieodzowna, a czasem dominująca.

5.3. ZNACZENIE I GODNOŚĆ RODZINY WIELOPOKOLENIOWEJ

Problemem współczesnej Europy, także Polski, jest dominacja rodziny tzw. podstawowej (atomistycznej), która składa się z rodziców i dzieci, często z jednym dzieckiem. Taki model rodziny jest odległy idei rodziny rozszerzonej, gdzie

¹⁸ Zob. K. Wojtyła, *Posłannictwo kobiety*. Przemówienie na Jasnej Górze, Częstochowa 1972; Łk 1,26-45; KKK 239.

swoje miejsce mają dziadkowie, a także bliscy krewni. Ta redukcja nastąpiła z wielu przyczyn. Do najważniejszych możemy zaliczyć: małą powierzchnię mieszkaniową (budownictwo socjalistyczne, tzw. wielka płyta), znaczną migrację, a także emigrację. Taka sytuacja nie pozwala na wspólne zamieszkanie rodzin wielopokoleniowych i trwanie ich w określonym miejscu przez dziesięciolecia, a nawet dłużej.

Z punktu widzenia psychologicznego oddzielenie nowego pokolenia – dzieci, od wpływów wielu członków rodziny wielopokoleniowej sprawia, że człowiek nie zna swoich biologicznych i społecznych korzeni. Doświadczenie życiowe, wraz z dawniej przeżywanymi wartościami, nie przenika do młodzieży, sukcesywnie zanika bogactwo historii życia dawnych pokoleń.

W zanikaniu tych wartości dostrzegamy także stopniową utratę wiary tzw. tradycyjnej, opartej na międzypokoleniowym przekazie. Tymczasem nauka Kościoła katolickiego zawarta w Katechizmie Kościoła katolickiego wyraźnie zaznacza, że „chrześcijanie są zobowiązani do szczególnej wdzięczności, od których otrzymali dar wiary, łaskę chrztu i życie w Kościele” (KKK 2220). Wskazanie to jest oparte na przesłaniu ewangelicznym zawartym w Liście św. Pawła do Tymoteusza (Tm 5,1-5)¹⁹.

5.4. WARTOŚĆ I GODNOŚĆ PROKREACYJNA

Za powrotem i kultywowaniem rodzin wielopokoleniowych przemawia wartość prokreacyjna. W niej zawarte jest biologiczne podobieństwo i jednocześnie wymiana materiału genetycznego pochodzącego od rodziców. Powtarza się i zachowuje (w mitochondriach kobiety) cała historia populacji ludzkiej. Dzięki genetyce i najnowszym odkryciom mikrobiologii możemy docenić naturalne wartości przekazywane z pokolenia na pokolenia. Zakładamy, że młodzież rozumie rolę danej płci, szanuje własną płciowość i umiejętnie kieruje swoim popędem seksualnym. Przez przykład starszych młodzież dostrzega związek własnej płciowości z uczuciem ludzkiej miłości. Taka postawa sprawia, że człowiek głębiej rozumie wartość swojego życia oraz życia i poszanowania zdrowia innych. Akceptując rodzeństwo i pokoleniowych przodków jesteśmy otwarci na nowe życie, wciąż odradzające się w wielopokoleniowej rodzinie²⁰.

¹⁹ Por. także KDK 52; Jan Paweł II, FC 21.

²⁰ Por. Z. Struzik, *Program wychowawczy...*, dz. cyt., s. 140; Jan Paweł II, *Centesimus annus*, 39; 1 Kor 15,49; Rdz 1,27-28; KKK 1652.

5.5. LUDZIE STARSI W MOIM ŻYCIU; ICH GODNOŚĆ I WPLYW NA MOJE ŻYCIE

Zrozumienie i przyjęcie starości dotyczy wszystkich członków rodziny, również dalszych krewnych i znajomych, którzy odegrali zapewne ważną rolę, w życiu człowieka w podeszłym wieku. O tym zrozumieniu stale przypomina Kościół²¹, nauczając, że jesteśmy dziećmi Bożymi niezależnie od naszego wieku, a nasze ciało – na ziemi niszczone – powstanie z martwych i zamieszka z Bogiem na wieczność.

Powinno następować nieustanne porozumienie międzypokoleniowe prowadzące do współpracy, pomocy i współdziałania. Społeczeństwo narodowe jest także wielką rodziną, rozlewającą się na cały świat, niosącą wartości biologiczne – rasowe, jak i wartości społeczne, psychologiczne, polityczne i gospodarcze. Wszystko zaczyna się od podstawowej komórki społecznej – rodziny, a następnie przechodzi w wartości całej historii ludzkości.

Młode pokolenie, silne i zdrowe, aby zachować godność człowieczeństwa powinno, w każdym pokoleniu, zaakceptować proces starzenia się i naturalne zjawisko odchodzenia. Takie zrozumienie daje gwarancję wzajemnej akceptacji i współpracy. Tak rozumiane relacje międzypokoleniowe gwarantują kumulowanie doświadczeń życiowych i właściwej filozofii życia.

5.6. WARTOŚĆ W SPOTKANIU Z DOROSŁYM W DOMU RODZINNYM

Akceptacja drugiego człowieka dokonuje się w rodzinie, tam dochodzi do rzeczywistego, autentycznego i niepowtarzalnego spotkania dwóch osobowości, dwóch płci, trwających we wspólnocie: mieszkania, stołu, zdobywania umiejętności życiowych, wzajemnej pomocy, zdobywania wykształcenia, doświadczeń radości i smutków w cierpieniu i śmierci. Rodzina stanowi więc niezastąpioną wartość oraz stwarza i buduje wartości; kształtuje i wychowuje, chwali i gani, nieustannie pomaga przez to, że jest.

Relacje międzypokoleniowe w rodzinie powinny przebiegać bezkonfliktowo, a jeśli rodzina napotyka na konflikty, to powinna się starać je rozwiązywać. Dzieci i młodzież powinny pozostawać w nieustannym kontakcie z dorosłymi średniego i starszego pokolenia. Młode pokolenie winno doceniać rolę starszych we własnym życiu, czerpać z ich doświadczeń i cennych porad.

Jan Paweł II nauczał: „W ten sposób dziedzictwo rodzinne poszerza się. Poprzez wychowanie rodzinne uczestniczycie w określonej kulturze, uczestniczycie także

²¹ Jan Paweł II, FC 27; Tenże, *List do moich Braci i Sióstr – ludzi w podeszłym wieku* 10; Tenże, *Chrześcijański sens cierpienia i starości*, w: *Nauczanie papieskie*, t. V, I, 1982; 2 Mch 6,18-31; KKK 2218.

w dziejach Waszego ludu lub narodu. Więż rodzinna oznacza zarazem przynależność do wspólnoty większej niż rodzina. (...) Poprzez rodzinę – wychowawcą tym jest plemię, lud czy naród, z którym jesteście związani jednością kultury, języka i historii”²².

Kultura, język i historia są wartościami ponadczasowymi; są wartościami ponadpokoleniowymi. To jest rzeczywistość, która łączy i pozwala na przetrwanie narodu i jego nieustanny rozwój. Rozerwanie tego łańcucha, poprzez wojny, zniszczenie biologiczne, albo neomodernistyczne spojrzenie na życie ludzkie, prowadzi do zagłady kultury i życia.

5.7. WARTOŚĆ W SPOTKANIU Z CZŁOWIEKIEM STARSZYM

„Ludzie starsi są potrzebni” – mówił Jan Paweł II, i dalej – „samą swoją obecnością człowiek starszy przypomina wszystkim, a zwłaszcza młodemu, że życie na ziemi jest «epizodem», który ma swój początek i koniec, aby osiągnąć pełnię, potrzebuje odniesienia nie do wartości ulotnych i powierzchownych, ale trwałych i głębokich”²³.

Negacja wartości niesionych przez osoby starsze ociera się o cywilizację śmierci. Wprowadza zamęt w duszach młodych ludzi, prowadzi do zakłamania rzeczywistości oraz prawdy na temat życia, które ma przecież swój początek i koniec. Jan Paweł II powoływał się na Pismo Święte i naukę Kościoła²⁴, które ukazują godność człowieka stworzonego na obraz i podobieństwo Boże (Rdz 1,26-27).

Podobieństwo fizyczne (takie było objawione w Osobie Syna Bożego) u każdego człowieka zmienia się w procesie starości. Natomiast podobieństwo duchowe – podobieństwo duszy nie zmienia się nigdy. Podobieństwo to potwierdza się w naszym rozumie oraz przeżywaniu wyższych wartości: miłości, wolności, sprawiedliwości, pokoju, prawdy, dobra i piękna, w wierze i czynach bezinteresownie dobrych. Bóg się nie zmienia, nie zmienia się Jego miłość do nas. My się zmieniamy fizycznie w procesie starzenia, a nasza duchowość się doskonali, na wzór Syna Bożego. Chrystus mówił: „Bądźcie więc tak doskonali, jak doskonały jest wasz Ojciec Niebieski” (Mt 5,48).

Ludzie starsi powinni nieustannie przekazywać wiedzę i doświadczenie młodemu pokoleniu, pozostając czujni, aby młode pokolenie nie popełniało oczywistych, kiedyś już popełnionych, błędów: ekonomicznych, społecznych, politycznych, kulturowych. Tak przekazywane doświadczenie i wiedza pochodząca

²² Jan Paweł II, List do młodych całego świata – *Parati semper*, 11; zob. także: Jan Paweł II, adh. *Christifideles laici*, 43; Łk 2,51-52; KKK 87.

²³ Zob. Jan Paweł II, *Ludzie starsi są potrzebni*, Anioł Pański, 25.07.1999, 1.

²⁴ Jan Paweł II, *Familiaris consortio*, 27; Tenże, *Christifideles laici*, 48; Łk 2,25-35; KKK 2186.

od starszego pokolenia, gwarantuje ustawiczny i systematyczny rozwój wszystkich społeczeństw.

5.8. WSPÓŁUDZIAŁ I WSPÓŁPRACA W RODZINIE LUDZKIEJ

Życie człowieka realizuje się w środowisku rodziny. Nawet jeśli, ze względu na pracę dochodzi do dłuższego rozstania, rodzina pozostaje duchowo jednością i cieszy się trwałością na podstawie miłości, której wyrazem jest wierność.

Podstawą rodziny jest wartość miłości wobec wszystkich jej członków. Miłość możemy określać jako uczucie, zafascynowanie, ale także jako nadzwyczajne pragnienie służenia – stale i owocnie – w procesie całego życia. Taką postawę przenosimy także na osoby, które już odeszły, ale nadal są w naszej pamięci, w naszych modlitwach i naszym pragnieniu spotkania ich w wieczności.

Rodzina stanowi środowisko życia najbardziej przyjazne człowiekowi, ponieważ oferuje podstawowe zabezpieczenia fizyczne, materialne i duchowe. Rodzina daje poczucie bezpieczeństwa i ukazuje pozytywną przyszłość życia; daje nadzieję, że uczucie wyższe miłości nigdy nie zaniknie.

Jan Paweł II patrzył na rodzinę z osobistej perspektywy, z perspektywy historii rodzin polskich, ale obserwował także życie rodzin w wielu krajach świata. Tym wszystkim rodzinom chciał pomóc w odnalezieniu godności człowieka i wielkości daru – miłości i życia – jakich sobie udziela każda rodzina, na mocy wiary i zaufania do Stwórcy.

O takim zaufaniu mówił Jan Paweł II w adhortacji *Ecclesia in Europa*: „Kościół powinien «głosić z nową mocą to, co Ewangelia mówi o małżeństwie i o rodzinie», aby uzmysłowić ich znaczenie i wartość w zbawczym planie Bożym. Szczególnie konieczne jest stanowcze potwierdzenie, że te instytucje w rzeczywistości stanowią wyraz woli Boga. Trzeba przypominać prawdę o rodzinie, jako głębokiej wspólnoty życia i miłości, otwartej na przyjęcie nowych istot; jak również o jej godności «Kościoła domowego» i jej udziale w posłannictwie Kościoła i w życiu społeczeństwa»²⁵.

Odniesienie wartości każdej rodziny do planu Bożego, uzmysławia niepowtarzalność i unikalność życia każdego człowieka i każdej wspólnoty rodzinnej. Człowiek i rodzina są ważni w oczach Bożych, także powinni być ważni w ludzkich oczach. Również w postawach rządów i narodów każda rodzina winna znaleźć uznanie i stosowną pomoc.

Współpraca i współudział każdego człowieka w życiu społecznym odbywa się w rodzinie i przez rodzinę. Rodzina realizuje się nieustannie, przekazuje wiarę

²⁵ Jan Paweł II, adh. *Ecclesia in Europa* (28.06.2003), 90; Por. Sobór Watykański II, *Gaudium et spes*, 48.

i moralność chrześcijańską²⁶. Ta moralność, pochodząca od Boga i ogłoszona przez Syna Bożego²⁷, posiada najwyższy autorytet, a w szczególności podnosi do najwyższej wartości instytucję małżeństwa i rodziny.

Wszystkie rodziny świata, w tym szczególnie polskie – chrześcijańskie rodziny, powinny dawać przykład miłości i wierności, powinny bronić podstawowych wartości, jakie niesie naturalne i duchowe przesłanie życia rodzinnego. Rodziny budują społeczeństwa. Rodziny też nadają styl i sposób życia. Rodziny przenoszą dobre tradycje i stwarzają, przez miłość, pole do czynienia powszechnego dobra. Jan Paweł II zwrócił się do kobiet i mężczyzn z gorącym apelem: „Pragnę z prostotą i pokorą zwrócić się do wszystkich, mężczyzn i kobiet bez wyjątku, by w przekonaniu o powadze obecnej chwili i o osobistej odpowiedzialności każdego – poprzez osobisty i rodzinny styl życia, poprzez sposób korzystania z dóbr, poprzez obywatelskie uczestnictwo, poprzez swój wkład w decyzje ekonomiczne i polityczne i własne zaangażowanie w programy narodowe i międzynarodowe – zastosowali środki, do jakich pobudza solidarność i miłość preferencyjna ubogich”²⁸.

6. FORMOWANIE RODZINY

Formowanie rodziny w wymiarze historycznym odbywa się poprzez tradycję danego środowiska społecznego. W tym formowaniu rolę odgrywa cała kultura rodziny, w znaczeniu szerokim (krewni i spowinowaceni), dołącza się także tradycja Kościoła i wiara, ważne są także zwyczaje i obrzędy religijne i świeckie. Najbardziej jednak istotnym motywem i podstawą związku małżeńskiego, który jest początkiem nowej rodziny, jest wzajemna miłość narzeczonych, którzy w akcie „zgody małżeńskiej”²⁹ podejmują życie małżeńskie.

Miłość małżeńska, a następnie rodzinna realizuje się we wzajemnej służbie, pomocy, wspólnym zamieszkaniu oraz we wspólnych relacjach – z zachowaniem godności rodzicielskiej i godności dzieci.

Jan Paweł II nauczał, że rodzina zależy od praktykowania cywilizacji miłości³⁰. Cywilizacja ta opiera się na nieustannych darach dobroci. Sami małżonkowie

²⁶ Jan Paweł II, adh. *Ecclesia in Europa*, 47.

²⁷ Por. Rz 5,12-19; KKK 616.

²⁸ Jan Paweł II, enc. *Sollicito rei socialis* (30.12.1987), 47.

²⁹ „Zgoda małżeńska jest wyrażeniem przez mężczyznę i kobietę woli do wzajemnego i trwałego oddania się, w celu życia w przymierzu wiernej i płodnej miłości. Ponieważ zgoda «stwarza małżeństwo», jest ona nieodzowna i niezastąpiona. Aby małżeństwo było ważne, zgoda musi mieć za przedmiot prawdziwe małżeństwo, być aktem ludzkim, świadomym i wolnym, podjętym nie pod przymusem czy przymusem”. KKK 344.

³⁰ Jan Paweł II, *List Gratissimam sane* (2.02.1994), 13.

są dla siebie darem, dzieci dla rodziców są darem i rodzice dla dzieci są darem od samego Boga. Dlatego w rodzinie dokonuje się nieustanna komunია osób w oparciu o wartości otrzymane i przekazywane w ramach kultury, języka, religii, gospodarki, narodu i państwa. Kościół w swym nauczaniu odwołuje się do tekstu biblijnego z Listu świętego Pawła apostoła do Efezjan (por. Ef 5, 21-28) ukazując, jak powinna wyglądać i na czym ma polegać wzajemna służba w rodzinie.

W naturze małżeństwa i rodziny dominują dwa dobra: wzajemna miłość i przekazywanie życia³¹. Miłość i życie zespalają się i tworzą nową rzeczywistość rodzinną, tworzą podstawową komórkę każdego życia społecznego, z którego wyrastają całe społeczeństwa i narody. Te dwa dobra są nieodzowne do realizacji celowości związku pomiędzy mężczyzną i niewiastą.

7. WYCHOWANIE NOWEGO POKOLENIA

Środowisko rodzinne, z natury rzeczy, jest środowiskiem wychowawczym, mającym za zadanie ukształtować nowego człowieka pod względem duchowym, intelektualnym, a także fizycznym. Wychowanie jest procesem oddziaływania rodzica na cały proces wzrostu i rozwoju życia dziecka. Ten proces zaczyna się dużo wcześniej, bowiem rodzice mają już przed urodzeniem dziecka przygotowane i zaakceptowane normy i zasady wychowawcze. Te normy i zasady są korygowane w procesie wychowawczym, w zależności od wpływów czynników wychowawczych zewnętrznych. Tymi czynnikami są instytucje i ich przedstawiciele Kościoła, szkoły, narodu, państwa. Wymienione instytucje zawsze powinny pełnić tylko rolę pomocniczą, pomagając ideowo i instytucjonalnie w całościowym kształtowaniu dziecka – wychowanka, włącznie z pomocą w wykształceniu zawodowym.

Młody człowiek zdobywa wiedzę i emocjonalnie akceptuje podstawowe wartości. Rozpoznaje je w procesie wychowawczym, a następnie asymiluje wartości do tego stopnia, że stają się one niejako własnością młodego, wychowywanego człowieka.

Jan Paweł II wyraźnie wskazywał na konieczność zdobywania wartości, które stają się podstawą życia człowieka. Papież mówił: „Zadanie wychowania wypływa z najbardziej pierwotnego powołania małżonków do uczestnictwa w stwórczym dziele Boga: rodząc w miłości i dla miłości nową osobę, która sama w sobie jest powołana do wzrostu i rozwoju, rodzice tym samym podejmują zadanie umożliwienia jej życia w pełni ludzkiego”³².

³¹ KKK 2397; KKK 2398.

³² Jan Paweł II, adh. *Familiaris consortio* (22.11.1981), 36.

Najbardziej zobowiązującym działaniem rodziców wobec dzieci jest przykład płynący z Ewangelii. Kiedy Chrystus domagał się spotkania z „maluczkiemi”, stwierdzał, że do nich należy królestwo niebieskie (por. Mt 7,10; Mt 19,14).

W nauczaniu Kościoła jednoznaczne jest wskazanie na odpowiedzialność rodziców za kształtowanie swoich dzieci, są one bowiem dziećmi Bożymi³³, przez Boga są przewidziani i przeznaczeni do budowania wielkich dzieł (Ps 111,2), owoców życia razem z Bogiem. Rodzice, razem z Bogiem, dokonują wielkich dzieł właśnie w wychowaniu i kształtowaniu nowego pokolenia.

8. WARTOŚĆ RODZINY, MÓJ ZWIĄZEK Z RODZINĄ

Wartość rodziny należy dostrzegać z punktu widzenia wychowanka-dziecka, które rozpoznaje swoje najbliższe środowisko, akceptuje je i w nim się realizuje poprzez każde etapy życia dziecięcego, a nawet z radością i czcią wspomina czas przeżyty w środowisku miłości rodziców i rodzeństwa. To w rodzinie następuje rozpoznanie podstawowego powołania człowieka do miłości i do przenoszenia życia w następujące po sobie pokolenia.

Jan Paweł II zachęca do postawy miłości wobec własnych rodzin. Trzeba je cenić, szanować, rozwijać i popierać. W takich słowach do rodzin zwracał się papież: „Do was, małżonkowie, do was, ojcowie i matki rodzin; do was, chłopcy i dziewczęta, którzy jesteście przyszłością i nadzieją Kościoła i świata, i będziecie dynamicznym zaczątkiem rodziny w nadchodzącym trzecim tysiącleciu”³⁴. Jan Paweł II myślał o narodzie polskim i wszystkich innych narodach, i przepowiadał im przyszłość, o tyle odpowiedzialną i rozwojową, o ile młodzi ludzie potrafią dowartościować podstawowe prawa natury i kultury życia małżeńskiego i rodzinnego.

W analizie ogólnej spraw rodziny skupiamy się na zagadnieniach typu socjologicznego, politycznego i gospodarczego. „Cywilizacja śmierci” doszła do takiej skrajnej oceny wartości życia ludzkiego, że zaczęła wyliczać materialne koszty pielęgnacji, wychowania i wykształcenia każdego dziecka. W takim czysto ekonomicznym wyliczeniu zatracona zostaje najważniejsza wartość – bezcenna – wartość życia. Nowe życie przychodzi na świat z miłości, a nie z rachunków ekonomicznych. Tymczasem, tylko w oparciu o akceptujące się rodziny – pełne miłości i wzajemnej służby – można widzieć przyszłość narodów w nieustannym trwaniu i rozwoju.

Jan Paweł II zachęcał rodziny, aby one same analizowały i przyglądały się własnemu życiu rodzinnemu. W takich indywidualnych postawach można odkrywać

³³ Por. KKK 2222.

³⁴ Jan Paweł II, adh. *Familiaris consortio*, 86.

rzeczywiste wartości i godność każdej wspólnoty rodzinnej³⁵. W środowisku rodziny można budować ciągle nowe wartości, można odkrywać niepowtarzalne zdolności i talenty. Bóg w swojej doskonałości i miłości dzieli się z człowiekiem oryginalnymi i niepowtarzalnymi zdolnościami, natchnieniami, umiejętnościami, które mają prowadzić do rozwoju duchowego człowieka, aby on sam i w rodzinie stawał się coraz doskonalszy.

9. WARTOŚĆ CZYNU LUDZKIEGO

Jan Paweł II swoje rozważania filozoficzne opierał na fenomenologii³⁶, kierunku który zakłada bezpośrednie poznanie rzeczywistości poprzez doświadczenie, tak fizyczne, jak i duchowe. Poznanie i reakcja człowieka na to poznanie prowadzi do rozpoznania godności i ważności każdego czynu ludzkiego³⁷. Każdy czyn człowieka zewnętrzny, a także wewnętrzny ma wartość niepowtarzalną i mieści się w systemie postępowania etycznego.

W środowisku rodziny nieustannie dokonuje się wymiana czynów ludzkich, oparta na miłości i życzliwości względem drugiego członka rodziny. Te czyny mają swoją wagę i wartość moralną, są zasługujące w oczach ludzkich i Bożych. Chrystus powiedział: „Zaprawdę, powiadam wam: Wszystko, co uczyniliście jednemu z tych braci moich najmniejszych, Mnieście uczynili” (Mt 25, 40). I podobnie powiedział: „Kto poda kubek świeżej wody do picia jednemu z tych najmniejszych, dlatego że jest uczniem, zaprawdę, powiadam wam, nie utraci swojej nagrody” (Mt 10,42). Te wskazania wprost odnoszą się do życia małżeńskiego i rodzinnego, które stwarza niezliczone możliwości służenia sobie nawzajem. Ta służba ma charakter moralny, są to czyny dobre, uświęcają rodzinę oraz czynią uszlachetniającą drogę życia rodzinnego, zbliżając do drugiego człowieka i do Boga.

PODSUMOWANIE

Wartości i godność rodziny trwa sama w sobie. Trwa i rozwija się poprzez dzieło stworzenia, przekazywania życia, które dokonuje się i odnawia w środowisku

³⁵ Por. także Jan Paweł II, List z okazji 700-lecia Sanktuarium Świętego Domu w Loreto; Tenże, FC 17; 1 Kor 13,1-8; KKK 1648.

³⁶ K. Wojtyła, *Ocena możliwości oparcia etyki chrześcijańskiej na założeniach systemu Maksa Schelera*. Praca habilitacyjna przedstawiona na Uniwersytecie Jagiellońskim w 1953 roku i opublikowana w 1959 w Lublinie.

³⁷ K. Wojtyła, *Osoba i czyn*, Kraków 1985.

rodziny. Każda rodzina, a w niej każdy: osoba dorosła i nowonarodzony maleńki człowiek, posiadają tę samą godność, tę samą wartość i są przeznaczeni do wielkiego dzieła, którym jest życie. To życie jest procesem trwania w moralnym środowisku dobra i miłości, w środowisku wzajemnej służby. Życie jest „dramatem” w pozytywnym znaczeniu, bo jest nadzieją na doznawanie i przeżywanie dóbr materialnych i duchowych. Najpiękniejsze uczucia miłości małżeńskiej, miłości rodzicielskiej i miłości dziecka do rodziców są darem od Boga i od ludzi.

BIBLIOGRAFIA

- Jan Paweł II, *List do moich Braci i Sióstr – ludzi w podeszłym wieku*, Częstochowa 1999.
- Mańkowska E.M., *Nie lękajmy się. Z Janem Pawłem II ku starości*, Dehon Wydawnictwo Księży Sercanów, Kraków 2007.
- Ryś M. (red.), *Dylematy dotyczące ludzkiej płodności*, Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2015.
- Skreczko A. (red.), *Rodzina i rodzicielstwo: między tradycją a współczesnością*, Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2014.
- Struzik Z. (red.), *Wsparcie rodziny. Założenia i praktyka w ujęciu interdyscyplinarnym*, Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2017.
- Struzik Z. (red.), *W dialogu z młodymi o rodzicielstwie i życiu*, Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2017.
- Struzik Z., *Narzeczeni wobec wiary, życia, płodności i wychowania. Statystyka*, Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2014.
- Struzik Z., *Przesłanie Świętego Jana Pawła II. Materiały edukacyjne*, Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2014.
- Śledzianowski J., *Święty Jan Paweł II zatroskany o polską rodzinę*, wyd. Jedność, Kielce 2015.
- Wagner J., *Anty-cywilizacja: Jan Paweł II wobec cywilizacji współczesnej*, Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2013.
- Wójcik P. i in. (red.), *Pragnę żyć! Interdyscyplinarna dyskusja o bezpieczeństwie życia ludzkiego*, wyd. KUL, Lublin 2014.
- Wyszyński S., *Nauczanie o małżeństwie i rodzinie. Antologia testów 1925-1981*, Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2013.

KSIĄŻKI WYDANE W SERII

Rozprawy i Monografie

(do tomu XIII pod nazwą Sympozja Instytutu Papieża Jana Pawła II w Warszawie)

Tom I

Ewangelia życia a utylitaryzm w nauczaniu Jana Pawła II (2008)

Tom II

Jan Paweł II w Ekwadorze (2009)

Tom III

Stworzeni do miłości. Wokół Jana Pawła II teologii ciała (2011)

Tom IV

Jan Paweł II w Peru (2011)

Tom V

Aksjologiczne aspekty Pisma Świętego. Wokół *Verbum Domini* (2012)

Tom VI

Jan Paweł II w Boliwii (2012)

Tom VII

Zadania rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym.
30. rocznica *Familiaris consortio* (2012)

Tom VIII

Brama do wolności. III pielgrzymka Jana Pawła II do Polski (2012)

Tom IX

Sobór Watykański II w służbie odnowy wiary.
Nauczanie soborowe w kontekście pontyfikatu Jana Pawła II (2013)

Tom X

Chrześcijaństwo i bezpieczeństwo.
Znaczenie Jana Pawła II w dyskursie polemologiczno-irenologicznym (2014)

Tom XI

Jan Paweł II w Paragwaju (2014)

Tom XII

Jan Paweł II w Argentynie (2015)

Tom XIII

Miłość i życie. Małżeństwo i rodzina w budowaniu cywilizacji miłości (2015)

Tom XIV

Rodzina. Trud, praca, świętowanie (2015)

Tom XV

Family Versus Post-Modernity Challenges:
Upbringing, Problems, Assistance and Support (2016)

Tom XVI

Jan Paweł II w Chile (2016)

Tom XVII

Wsparcie rodziny. Założenia i praktyka w ujęciu interdyscyplinarnym (2017)

Tom XVIII

Jan Paweł II w Ameryce Środkowej (2017)

Tom XIX

Wartość życia. Współczesność przez pryzmat encykliki św. Jana Pawła II
Evangelium vitae (2017)

Tom XX

The Value of Life. The Present Time Through the Prism of St. John Paul II's
Encyclical *Evangelium Vitae* (2017)

Tom XXI

Ekonomia a chrześcijaństwo. Świat biznesu przez pryzmat encyklik
św. Jana Pawła II *Centesimus Annus* i *Laborem Exercens* (2017)

Tom XXII

Jan Paweł II w Kolumbii (2018)

Tom XXIII

Senior i Rodzina. Aksjologia, pomoc, wsparcie (2018)